

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор

“_____” _____ 20__ р.

Програма екскурсійної практики

спеціальність: **242 «Туризм»**

факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

2017/ 2018 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

“ 28 ” серпня 2017 року, протокол № 1

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Перепелиця А. С., ст. викл. кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

Програму схвалено на засіданні кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

Протокол № 1 від “ 28 ” серпня 2017 року

Завідувач кафедри туристичного бізнесу та країнознавства _____
(підпис) Парфіненко А. Ю.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Протокол № 1 від “ 28 ” серпня 2017 року

Голова методичної комісії факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу _____
(підпис) Григорова-Беренда Л. І
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Для студентів вищих навчальних закладів освіти України практика є невід'ємною та важливою складовою освітньо-професійної програми підготовки конкурентоспроможних фахівців. В основу організації навчальної практики покладено завдання ознайомити студентів із специфікою майбутньої спеціальності та одержання ними первинних умінь і навичок з професійно орієнтованих дисциплін. Навчальна практика передбачає удосконалення, поглиблення, розширення знань, здобутих на заняттях, тобто має науково-методичну та практичну направленість. Практика дає студентам первинний досвід практичної діяльності відповідно до спеціалізації бакалаврської програми, створює умови для формування практичних компетентностей.

В умовах глобалізації та інтегрованості України у світовий туристичний освітньо-ринковий простір, пріоритетного розвитку внутрішнього та в'їзного туризму особливо гостро ставиться питання якісного екскурсійного обслуговування та тематичної багатоплановості екскурсійних програм.

Ефективне здійснення екскурсійної діяльності можливе лише за умови забезпечення в даній сфері високопрофесійними спеціалістами.

Формування кадрів для туристсько-екскурсійної діяльності – це процес відтворення і виховання таких кваліфікованих працівників, які в максимальному ступені відповідали б вимогам, що пред'являються до технології обслуговування туристів і екскурсантів. Важлива роль при цьому відводиться саме практичній підготовці щодо якісної розробки самої екскурсії, освоєнню методики і техніки її проведення.

Проходження студентами 2 курсу екскурсійної практики здійснюється згідно навчального плану підготовки бакалаврів за напрямом 242 «Туризм».

Зміст та форми організації навчальної екскурсійної практики, час проведення визначаються адміністрацією навчального закладу.

Керівникам вищого навчального закладу дозволяється вносити корективи до термінів організації практики з урахуванням місцевих умов, специфіки навчального процесу, потреб виробництва та інших чинників.

Екскурсійна практика студентів другого курсу (стаціонар) кафедри туристичного бізнесу організована згідно з Положенням про навчальну практику студентів у вищих навчальних закладах України, Правилами проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України та ін. Екскурсійна практика передбачена навчальним планом в обсязі 3 тижнів (21 день).

Навчальна екскурсійна практика проводиться в умовах максимально наближених до майбутньої професійної діяльності, спираючись на знання студентів, отриманих раніше під час вивчення учбових дисциплін. Теоретичною основою проведення екскурсійної практики є знання отримані під час вивчення студентами таких дисциплін як «Організація екскурсійних послуг», «Туристичні ресурси України», «Вступ до спеціальності», «Краєзнавство» та ін.

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ПРАКТИКИ

Основною **метою** навчальної екскурсійної практики є формування у студентів професійних знань і практичних навичок, що дають їм змогу самостійно організовувати й планувати екскурсійну діяльність; розробляти й проводити екскурсії; здійснювати екскурсійне обслуговування.

Завдання практики:

- узагальнення і систематизація знань, положень і висновків, отриманих під час теоретичних курсів, наявних в навчально-методичній літературі, на основі яких можливо зробити висновок щодо сутності екскурсії та її функцій як форми пізнання в туризмі;
- ознайомлення студентів із специфікою майбутньої спеціальності, закладення засад набуття досвіду майбутньої професійної діяльності: вивчення вимог до професійних якостей екскурсовода, показників його майстерності; знайомство з можливістю застосування на практиці різних методичних прийомів показу і розповіді, якими користується професійний екскурсовод;

- реалізація уявлень про туристичні ресурси та акцентування уваги студентів на питаннях використання природного, культурно-історичного туристичного потенціалу регіону під час проведення екскурсій;
- набуття навичок розробки регіональних туристичних маршрутів; практичної побудови схеми маршрутів, технологічної карти екскурсії тощо.

У результаті проходження практики студенти повинні **знати**:

- сутність, функції і ознаки екскурсії;
- основи складання екскурсійного маршруту;
- особливості проведення різноматематичних екскурсій;
- вимоги до професійних якостей екскурсовода і показники його майстерності;
- основні вимоги до складання документації на екскурсійне обслуговування;
- основні етапи підготовки екскурсії.

Студенти повинні **вміти**:

- готувати контрольний та індивідуальний тексти екскурсії;
- скласти технологічну карту екскурсії;
- проектувати процес обслуговування туристів за окремими етапами надання послуги, використовуючи існуючі технології;
- працювати в складі творчої групи над створенням нової екскурсії;
- розробляти та проводити різні види екскурсій з урахуванням пізнавальних потреб споживача на підставі знань екскурсійних ресурсів рекреаційного комплексу, культури, релігії рекреанта, існуючих технологій розробки екскурсійної програми, методик проведення екскурсій.

2. ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Зміст та послідовність практики визначається програмою, що є основним навчально-методичним документом, який регламентує організаційний механізм проведення практики. Згідно з програмою зміст навчальної практики включає наступні етапи:

	Етапи практики	Види учбової роботи, включаючи самостійну роботу	Форми поточного контролю
--	----------------	--	--------------------------

		студентів	
1	Підготовчий (організаційний)	– організація медичного обстеження студентів, отримання дозволу для проходження практики; – інструктаж з техніки безпеки; – постановка мети і завдань; – ознайомлення студентів з цілями, програмою, маршрутом і строками проходження практики; – повторення змісту теоретичних дисциплін; – ознайомлення з регіоном подорожей; – визначення об'єктів туристичної привабливості; – вивчення за літературними джерелами інформації про об'єкти екскурсійного маршруту; – проведення тренінгів щодо техніки проведення екскурсій та професійної майстерності екскурсовода	Медичні довідки студентів, інструктаж з техніки безпеки, друкарські матеріали
2	Польовий	Вивчення екскурсії, як окремої послуги: - відвідання оглядових, тематичних, пішохідних екскурсій з використанням різних видів транспорту, виробничих екскурсій, екскурсій в музеї, на виставки тощо;	Фото, відео-матеріали, друкована інформація, зразки документів

		- виявлення особливостей екскурсій у складі туру, маршруту вихідного дня; - знайомство з роботою гідів-екскурсоводів, екскурсоводів, організаторів екскурсій тощо; - знайомство з супровідною екскурсійною інформацією; - знайомство з технологією організації екскурсійних маршрутів.	
3	Камеральний (підсумковий)	- збір та систематизація матеріалів відповідно до здійснених маршрутів та екскурсій; - заповнення необхідної документації екскурсійної навчальної практики; - підготовка звіту та презентації; - проведення підсумкового заняття (захист звітів)	Презентація в PowerPoint, друкований варіант звіту з фото- та відео-матеріалами, оформлені необхідні документи

Програмою практики передбачено ознайомлення студентів з: - характерними особливостями проведення міських (пішохідних і транспортних), замських (автобусних), виробничих (музейних), тематичних (історичних, природничих) екскурсій; - особливостями проведення тематичних та оглядових екскурсій; - методами та формами диференційованого підходу до екскурсійного обслуговування різних категорій населення (за віком, за фаховою підготовкою тощо).

Екскурсійна практика включає проведення тренінгів:

1. **Тренінг «Методика підготовки екскурсій»:** організація та зміст процесу розробки нової екскурсії. Творча група, її склад. Основні етапи підготовки екскурсії. Порядок складання технологічної карти екскурсії. Індивідуальний текст екскурсії, його особливості. Структура тексту.

2. **Тренінг «Методика та техніка проведення екскурсій»:** загальна й часткова методика. Вимоги екскурсійної методики: методичні способи показу, розповіді, рух в екскурсії, використання «портфеля екскурсовода», техніка проведення екскурсії та контакт екскурсовода з групою. Особливі методичні прийоми. Прийоми демонстрації наочних матеріалів. Техніка проведення екскурсії. Вимоги до техніки проведення екскурсії.

3. **Тренінг «Професійна майстерність екскурсовода»:** складові професійної майстерності екскурсовода. Вимоги до екскурсовода. Шляхи підвищення професійної майстерності екскурсовода. Культура та техніка мови екскурсовода, їх складові. Невербальні засоби мовлення. Психологічні завдання екскурсовода: формування та підтримка інтересу до екскурсії, організація уваги на екскурсії.

4. **Тренінг «Особливості проведення екскурсій в музеях»:** класифікації музеїв. Експозиційно-виставкова робота музею. Особливості музейної експозиції. Музейна екскурсія.

Також, керівниками протягом всього часу проведення екскурсійної практики проводяться індивідуальні консультації студентів на кафедрі туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Календарний графік практики

№	Напрямок роботи	Кількість днів
1	Підготовчий (організаційний) період	
2	Польовий період	

3	Камеральний (підсумковий) період	
Разом навчальна екскурсійна практика		21

3. МІСЦЕ ПРОВЕДЕННЯ

Під час проведення екскурсійної навчальної практики студенти знайомляться з туристичним потенціалом Слобожанщини.

Слобожанщина, або Слобідська Україна – історико-географічний край у північно-східній частині України. Назва регіону пішла від вільних козацьких поселень – слобід, назва яких, у свою чергу, походила від слова свобода. До цієї історичної області входила територія сучасних Харківської, східна частина Сумської, північ Донецької та Луганської областей України; південно-східна частина Воронежської, південно-західна частина Белгородської, південь Курської областей Росії.

Слобожанщина, або Слобідська Україна – історико-географічний край у північно-східній частині України. Назва регіону пішла від вільних козацьких поселень – слобід, назва яких, у свою чергу, походила від слова свобода. До цієї історичної області входила територія сучасних Харківської, східна частина Сумської, північ Донецької та Луганської областей України; південно-східна частина Воронежської, південно-західна частина Белгородської, південь Курської областей Росії.

Сліди найстаршого заселення Слобожанщини походять з молодшого палеоліту. За ранньої доби Слобожанщина становила частину території сіверян, з кінця IX ст. вона увійшла до складу Київської держави, зокрема в XI ст. до Чернігівського, а згодом Переяславського й Новгород-Сіверського князівств. Після татаро-монгольської навали XIII ст. регіон запустів. З початку XVI ст. Слобожанщина перейшла до складу Московської держави, і розпочалася активна колонізація цієї території, яку ще називали Диким Полем, пов'язана з будівництвом військово-оборонних ліній для охорони держави (з півдня від Криму, й з південного заходу від Польсько-Литовської

держави). Протягом другої половини XVI ст. московський уряд утворив сторожові станиці в різних місцях Дикого Поля, збудував міста Орел, Вороніж (1585), Білгород, Курськ (1596), Валуйки (1599).

Українська колонізація Слобідської України протягом XVII - XVIII ст. йшла кількома хвилями. Масового характеру вона набрала особливо в 1630-их роках, коли після поразки козацьких повстань їхні учасники перейшли московський кордон і дістали дозвіл селитися на Слобідській Україні. У 1630 - 1640-их роках розбудовано так звану Білгородську лінію, яка проходила від Охтирки (1653) на заході до Острогозька (1653) на сході. Тоді ж постала низка міст перед Білгородською лінією: Чугуїв (1639), Харків (1654), Богодухів (1662) та інші. Усі найважливіші й найстаріші міста й слободи будувалися на річках: Суми – на Пслі; Охтирка – на Охтирці; Краснокутськ і Богодухів – на Мерлі; Золочів – на Удах; Валки – на Мжі; Харків – на Харкові і Лопані; Чугуїв, Зміїв, Ізюм, Святогорський монастир – на Донцеві.

У 1835 була створена Харківська губернія, яка складалася з 11 повітів: Харківського, Богодухівського, Сумського, Валківського, Старобільського, Вовчанського, Охтирського, Зміївського, Ізюмського, Куп'янського, Лебединського. Деякі прикордонні райони відійшли до Воронежської та Курської губерній. У 1817 р. понад 17 тисяч державних селян і військових обивателів Харківського, Ізюмського, Зміївського повітів були приписані до військових поселень, що стало причиною повстань (Чугуївське повстання 1819, Шебелинське повстання 1829).

На початку 1919 року Слобожанщина перейшла в руки більшовиків, які в Харкові проголосили Українську РСР. Остаточо Радянська влада була встановлена на Слобожанщині лише в грудні 1919 року, і Харків став столицею УРСР.

Що ж до організації народного господарства на Слобідській Україні, населення займалося в основному хліборобством і пов'язаним з ним скотарством. Найбільшими землевласниками на Слобідській Україні були:

князі Голіцини, Данилевські, Донець-Захаржевські, Капністи, Квітки, Кеніги, Ковалевські, Харитоненки, Шидловські та інші.

Значне місце на Слобідській Україні займало вівчарство, бджільництво, садівництво, рибальство, млинарство, діхтярство та різні ремесла і промисли. У XVIII ст. з'явилися мануфактури, зокрема Чугуївська шкіряна мануфактура Шидловського (1711), скарбова тютюнова мануфактура в Охтирці (1719) тощо.

Осередками торгівлі були ярмарки, яких, наприклад, у 1779 році було 271. Важливе значення мала транзитна торгівля через Слобідську Україну, яка стала посередником у торгівлі між Росією, з одного боку, й Запоріжжям і Південною Україною, Кримом і Доном, Кавказом та Іраном – з другого. Зокрема, жваві торгові стосунки були між Слобідською Україною і Гетьманщиною. З Слобідської України йшла до Гетьманщини сіль з соляних заводів, з Гетьманщини на Слобідську Україну йшли промислові вироби, зокрема скло, залізні вироби, поташ, горілка тощо.

Після аграрної реформи 1861 року швидкими темпами розвивалися ринкові відносини. У кінці XIX століття Слобожанщина з виробництва промислової продукції займала одне з провідних місць південної Росії. Тут налічувалося понад 900 промислових підприємств. Були побудовані великі підприємства транспортного машинобудування. Організовувалися іноземні акціонерні компанії. Якщо до 1870-х років у Слобідській Україні провідною галуззю промисловості було цукроваріння, то до початку XX століття – металообробна промисловість і машинобудування.

Визначним було духовне, зокрема церковне та освітнє життя на Слобожанщині. Головним осередком церковного управління Слобідської України була Білгородська єпархія (XVII – XVIII ст.), більшість єпископів якої, особливо у XVIII ст., походили з Гетьманщини й були вихованцями Київської Академії або Чернігівського Колегіуму. Визначнішими з них були: Єпифаній Тихорський (1722-31), фундатор Харківського Колегіуму (1727); Йоасаф Миткевич (1758-63); Самуїл Миславський (1769-75), відомий вчений,

ректор Київської Академії й митрополит київський тощо. З 1799 церковним осередком Слобідської України стала Харківська єпархія, першим єпископом якої (1799-1813) став Христофор Сулима, нащадок старого гетьманського роду. Високою школою для всієї Слобідської України у XVIII ст. був Харківський Колегіум, утворений на зразок Київської Академії (з богословським курсом). Культурний вплив колегіуму поширювався на все Лівобережжя й сумежні райони Росії.

Яскравим символом Слобідської України став великий український філософ Григорій Сковорода, уродженець Лубенського полку й вихованець Київської Академії, проф. Переяславського, а пізніше Харківського колегіуму, діяльність і творчість якого була глибоко пов'язана з Слобідською Україною. Цікавим фактом є те, що наш Харківський український філософ Григорій Савич Сковорода називав Лівобережну Україну, або, як він казав, «Малоросію», своєю матір'ю, а Слобідську Україну – своєю рідною тіткою, бо тут він проживав і любив цей край.

У 1805 році у Харкові був заснований Імператорський Університет. Головна заслуга в створенні Харківського Університету належить В. Н. Каразіну. У ті часи Харків був невеликим містом, і лише виняткова енергія дозволила Каразіну реалізувати свою ідею. За перші п'ятдесят років свого існування вищу освіту в університеті отримали 2800 осіб. Протягом перших ста років більшу частину випускників складали юристи та лікарі.

Втім, особливої уваги заслуговує не лише м. Харків, друге за розміром і чисельністю населення місто в країні, головний культурний центр Східної України, але й Харківська область. У регіоні визначені основні туристично-екскурсійні маршрути, що за тематичними напрямками охоплюють визначні місця, пам'ятки історії, культури, архітектури та природи, а також пов'язані з життям і діяльністю видатних людей не тільки нашої держави, а й всесвітньо відомих. Так, музейна мережа Харківщини налічує більше 120 музеїв, різноманітних за статусом, типом і формою власності: історичних, краєзнавчих, мистецьких, літературних, меморіальних тощо. В цих музеях

зберігаються понад 500 тис. музейних предметів. Серед таких слід відзначити, наприклад: *Національний літературно-меморіальний музей Г.С. Сковороди*. Це один з трьох державних літературно-меморіальних музеїв Сковороди в Україні. У 2005-2006 роках створена нова експозиція музею, яка розгорнута в меморіальній кімнаті та п'ятих залах (зібрані матеріали, що висвітлюють життєвий і творчий шлях філософа і поета, вшанування його в Україні та за її межами). *Художньо-меморіальний музей І. Є. Рєпіна в м. Чугуєві*. Експозиції музею розповідають про унікальну історію міста, де народився великий художник. Колекцію музею складають старовинні меблі, одяг, зброя, нагороди, етнографічні матеріали, археологічні знахідки, документи і фотокартки різних років. *Пархомівський історико-художній музей ім. А. Ф. Луньова*. Єдиний музей в сільській місцевості, в експозиціях якого представлено твори західноєвропейського, російського, українського мистецтва, у тому числі таких відомих в світі митців як Ван Дейк, П. Пікассо, В. Верещагін, Т. Шевченко, І. Шишкін, К. Крижицький, А. Архипов, В. Маяковський, М. Сар'ян, Т. Яблонська та багатьох інших.

Перлинами області є Краснокутський дендропарк, Наталіївський і Шарівський парки. У Шарівці збереглася відома садиба з пам'яткою палацо-паркової архітектури – двоповерховим палацом, збудованим у першій половині XIX століття в готичному стилі. Крім насолоди від перебування в цілющому мікрокліматі Наталіївки і Шарівки, у Краснокутському дендропарку можна познайомитися з рослинним світом Японії, Китаю, Західної Європи, Північної та Південної Америки

Харківська область – це край великих талантів у мистецтві, літературі, живопису, театрі, музиці. Це земля славетного поета і філософа Григорія Сковороди, родоначальника української прози Г. Квітки-Основ'яненка, земля академіків О. Потебні, Д. Багалія, М. Барабашова, Л. Ландау, Б. Веркіна, фундаторів нового театру Л. Курбаса і М. Куліша, незабутніх Г. Хоткевича і М. Хвильового, С. Васильківського, І. Мар'яненка і Л. Сердюка.

Найвідомішим містом Слобожанщини з точки зору історичної пам'яті є місто Глухів, яке у першій половині XVIII ст. більше 50 років прослужило столицею українських гетьманів після руйнування Батурина у 1709 р. Серед давніх міст Слобожанщини не можна не згадати про відомого ще з часів Київської Русі м. Ізюм, оспіваному в «Слові о полку Ігоревім», Путивль, за стінами якого плакала нещасна Ярославна, Конотоп, прославлений переможною битвою козаків на чолі з І. Виговським проти російської армії князя Г. Ромодановського, героїчний Лебедині та інші.

Керування практикою здійснюється викладачами кафедри туристичного бізнесу Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Керівники мають право змінювати місце проходження практики в залежності від ситуативних організаційних потреб.

4. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Під час проведення практики студенти повинні заповнювати щоденник та виконати індивідуальне завдання.

Щоденник є основним документом студента під час проходження практики, в якому студент веде короткі записи щодо інформації про об'єктів огляду, особливостей побудови маршрутів та технологічних карт тощо. Щоденник заповнюється систематично протягом всього терміну проведення екскурсійної практики. Раз на тиждень студент зобов'язаний подати щоденник на перегляд керівникам практики. По закінченню практики щоденник і звіт мають бути переглянуті керівниками практики і підписані та складені відгуки про результати проходження практики.

Протягом практики студенти розробляють також індивідуальні завдання - *розробка екскурсій різних типів*, так наприклад екскурсія міська пішохідна (орієнтовний перелік об'єктів, які слід включити до міської пішохідної екскурсії подано у Додатку), екскурсія музейна (перелік

музеїв, які рекомендовано для проведення музейної екскурсії подано у Додатку) тощо.

Виконання індивідуального завдання спрямовано на закріплення у студентів теоретичних знань з навчальної дисципліни «Організація екскурсійної діяльності» щодо ознак, функцій, класифікації екскурсій та методики їх підготовки та проведення; формування практичних навичок та вмінь.

Виконання індивідуального завдання «Розробка екскурсії» передбачає *наступні етапи:*

1. Визначення мети і завдань екскурсії.
2. Вибір теми.
3. Відбір літератури і складання бібліографії.
4. Визначення інших джерел екскурсійного матеріалу.
5. Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів. Створення картки об'єкта.
6. Упорядкування маршруту екскурсії.
7. Об'їзд або обхід маршруту.
8. Підготовка контрольного тексту екскурсії.
9. Комплектування «Портфеля екскурсовода».
10. Визначення методичних прийомів проведення екскурсії.
11. Визначення техніки ведення екскурсії.
12. Складання методичної розробки екскурсії.
13. Складання індивідуального тексту.
14. Прийом (здача) екскурсії
15. Затвердження екскурсії.

Підготовка екскурсії включає розроблення відповідної ***технологічної документації***, а саме:

1. *Список літератури на відповідну тему екскурсії* – книги, брошури, статті, що були використанні при підготовці екскурсії.

2. *Картки (паспорти) об'єктів*, включених до маршруту: відомості, що характеризують кожен екскурсійний об'єкт (назва об'єкта, його

вид, події, з якими він пов'язаний, місцезнаходження, стислий опис, час створення та творців об'єкта, джерела інформації про цей екскурсійний об'єкт).

3. *Контрольний текст екскурсії* – підібраний й уточнений (перевірений) екскурсійний матеріал, що розкриває тему. Зміст тексту розкриває підтеми й основні питання, слугує основою для індивідуальних текстів.

4. *Індивідуальний текст екскурсовода* – матеріал, викладений конкретним екскурсоводом на основі контрольного тексту відповідно до методичної розробки, структури екскурсії, її маршруту. Тут представлена характеристика об'єктів і подій. Містить вступ, основну частину, висновок, логічні переходи.

5. *Схему (карту) маршруту* – на окремому аркуші показаний шлях проходження екскурсійної групи. Позначені початок і кінець маршруту, об'єкти показу, місця для їхнього спостереження, транспортні зупинки для виходу групи до об'єктів.

6. *Портфель екскурсовода* – папка з фотографіями, схемами, картами, кресленнями, малюнками, репродукціями, копіями документів, зразки продукції підприємств, інші наочні посібники.

7. *Методичну розробку екскурсії* – це рекомендації щодо проведення екскурсії. Вказуються методичні прийоми показу і розповіді, визначається послідовність демонстрації об'єктів, наочних посібників, розкривається техніка проведення екскурсії з урахуванням диференційованого підходу до екскурсантів.

8. *Додаткові матеріали екскурсії* – матеріали на вказану тему: реферати, довідки, таблиці, цифровий матеріал, витяги з документів, копії, цитати з літературних творів тощо.

Результатом виконання завдань даного етапу практики є підготовка екскурсії, яка включає наступні документи:

- 1) технологічна карта екскурсії (додаток);

- 2) картка об'єкта – 5 об'єктів (додаток);
- 3) індивідуальний текст екскурсії;
- 4) портфель екскурсовода : - фотографії, - географічні карти, схеми, креслення, малюнки, - зразки продукції, - копії історичних документів, рукописів, літературних творів, макети, муляжі й ін.
- 5) список використаних джерел.

Для виконання індивідуального завдання дозволяється об'єднання студентів у групи до 4 чоловік. Індивідуальне завдання виступає окремою частиною підсумкового Звіту з проходження екскурсійної практики.

5. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ЕКСКУРСІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Програмою практики передбачається заповнення щоденника екскурсійної навчальної практики під час усього часу її проходження, розробка індивідуального завдання та підсумковий звіт.

Щоденник містить різноманітні завдання з аспектів практичної організації екскурсійних подорожей. Під час заповнення щоденника рекомендовано використовувати сучасні інформаційно-комунікативні технології. Щоденник відображає всю необхідну інформацію, яку студент повинен засвоїти під час проходження навчальної практики

Звіт друкується на ПЕОМ та повинен мати обов'язкові складові частини, що розташовуються у наступній послідовності:

- 1) титульний аркуш (додаток А);
- 2) зміст (містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів);
- 3) вступ;
- 4) основна частина;
- 5) індивідуальне завдання;
- 6) висновки;

7) додатки.

Обсяг звіту повинен складати до 30-35 друкованих сторінок тексту.

Текст набирається на комп'ютері на стандартних аркушах формату А4 (210*297 мм) без рамки. Текст роботи друкується з використанням шрифтів текстового редактора Word (Times New Roman) розміру 14 з полуторним міжрядковим інтервалом. Шрифт друку повинен бути чітким, стрічка - чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту повинна бути однаковою. Текст дослідження необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: з лівого боку - 30 мм, з правого - 15 мм, зверху - 20 мм, знизу - 20 мм, абзац – 1 мм. Не допускається будь-які підкреслювання, виділення по тексту, окрім вказаних у представлених рекомендаціях.

Вирівнювання тексту для заголовків – по центру, для основного матеріалу – по ширині.

Нумерація сторінок роботи наскрізна. Першою сторінкою є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок. На титульному аркуші, на змісті, на додатках та на сторінці зі списком використаної літератури номер сторінки не ставлять, але всі вони включаються до загальної нумерації. На сторінках номер проставляють у правому верхньому куті сторінки арабськими цифрами без крапки в кінці.

В роботі допускаються тільки загально прийняті скорочення слів (СНГ, ООН та ін.).

Текст роботи розбивається на розділи і підрозділи, які повинні мати порядкові номери. Розділи основної частини нумеруються арабськими цифрами в межах всієї роботи. Підрозділи нумеруються двома арабськими цифрами: перша цифра означає номер розділу, друга — номер підрозділу, наприклад: 2.3. (другий розділ, третій підрозділ). Перенесення частини слова в назві не допускається. Перед назвою підрозділу витримується інтервал в один рядок. Заголовки підрозділів пишуться жирним шрифтом, вирівнювання — по центру.

Крапка після назв розділів, підрозділів, таблиць, діаграм, графіків та ін. не ставиться.

Всі ілюстрації (схеми, графіки, діаграми, креслення та ін.) іменуються рисунками, в тексті вони іменуються словом «Рис. 1.1.», з позначенням номера розділу і номера таблиці в його межах.

Всі таблиці повинні мати назви, що характеризують їх зміст. В правому верхньому кутку над найменуванням таблиці пишеться слово «Таблиця 2.3» з позначенням номера розділу і номера таблиці в його межах. Назва таблиці пишеться над таблицею, вирівнювання — по ширині. Таблиці приведені в додатку, нумеруються як додатки. Заголовки в рядках таблиці слід писати стисло і зрозуміло, без скорочень слів. В графах таблиці обов'язково вказуються одиниці вимірювання. До кожної таблиці дається примітка з посиланням на джерело, звідки взяті цифрові дані. Крапка після назви таблиць не ставиться. При перенесенні таблиці на наступну сторінку стовпці нумерують і повторюють їх нумерацію на наступній сторінці. Заголовок таблиці не повторюють, пишуть: «Продовження таблиці 2.3».

Всі приведені в звіті цитати, перефразовані положення і цифрові дані, отримані іншими авторами, повинні мати посилання на джерела. Посилання приводяться після згадки джерела або цитати з нього, для цього проставляють укладений в квадратні дужки порядковий номер, під яким це видання значиться в списку літератури, номер тому і сторінки, наприклад: [21, т. 3, с. 25].

Перелік використаних джерел рекомендується складати за абеткою в наступній послідовності:

- 1) закони України;
- 2) укази Президента України;
- 3) декрети й ухвали Кабінету Міністрів України;
- 4) монографії, книги, статті, збірки документів приводяться в алфавітному порядку за прізвищем авторів. Якщо авторів три і більше, то вказується прізвище першого автора з додаванням «та ін.». Колективні монографії і

збірки наукових праць, що не мають на титульному аркуші прізвища авторів, включаються в список за абеткою, з урахуванням назви книги. Опис монографії робиться в наступному порядку: прізвище і ініціали автора, повний заголовок книги, місце видання, рік видання, кількість сторінок;

5) статистичні щорічники і бюлетені.

6) ресурси електронних бібліотек.

Бібліографічний список нумерується від першої до останньої назви. Підзаголовки до окремих типів документів не робляться, кожний документ нумерується окремо.

Зміст індивідуального завдання, порядок його виконання визначаються та погоджуються науковим керівниками практики. Ефективність виконання індивідуального завдання значною мірою залежить від того, наскільки правильно зорієнтований студент на зміст практичного завдання, на його пріоритетні питання, а також на раціональний розподіл часу, відведеного на проходження практики. Індивідуальне завдання видається студенту на початку практики.

Підсумкове заняття передбачає декілька видів діяльності:

- відкрите обговорення підсумків проходження практики;
- захист звітів;
- презентація індивідуального завдання;

6. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

В основу системи оцінювання результатів проходження практики покладено принцип накопичення балів, які студент отримує за виконання різних видів діяльності. Сума цих балів виступає в ролі кількісного показника якості роботи студента.

Форма контролю: *Диференційований залік.*

Екскурсійна навчальна практика студентів оцінюється в 100 балів, які студент може набрати під час проходження практики - 100, з яких:

- 10 балів – заповнення щоденника практики;
- 50 балів – здійснення екскурсійних подорожей;
- 30 балів – виконання та презентація індивідуального завдання;
- 10 балів – захист звіту.

Критерії оцінки професійної майстерності під час презентації
індивідуального завдання

	Параметри	Оцінка
1	Рівень якості проведеної екскурсії	Високий, середній, недостатньо високий, низький рівень
2	Відповідність розповіді і Індивідуального тексту екскурсовода	Послідовність, логічність викладання матеріалу
3	Робота з портфелем екскурсовода	Достатнє використання ілюстративного матеріалу, недостатньо (неповне) використання ілюстративного матеріалу, ілюстративний матеріал не використовувався
4	Професійна майстерність екскурсовода	Формування та підтримка інтересу до екскурсії, організація уваги на екскурсії на високому, середньому, низькому рівні

Набрана сума балів за 100-бальною шкалою переводиться у 4-бальову та в шкалу за системою ECTS у такий спосіб:

Оцінка за бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою
90-100	5 (відмінно)
80-89	4 (добре)
70-79	
60-69	3 (задовільно)
50-59	
0-49	2 (незадовільно)

Загальні результати екскурсійної практики оцінюються на:

«відмінно», якщо студент постійно відвідував місця практики, а також тренінги, у щоденнику опрацьовані всі завдання практики у відповідності з вимогами, наявна позитивна характеристика керівників практики, студент

вільно володіє матеріалом і відповідає на всі запитання під час захисту результатів практики;

«добре», якщо студент постійно відвідував місця практики, а також тренінги у щоденнику опрацьована основна частина завдань практики у відповідності з вимогами, наявна позитивна характеристика керівників практики, студент володіє матеріалом і відповідає на більшість запитань під час захисту результатів практики;

«задовільно», якщо студент не регулярно відвідував місця практики, а також тренінги та до нього були претензії з боку керівників практики щодо сумлінності або вчасності виконання доручень, у щоденнику опрацьована лише частина завдань практики, наявна позитивна характеристика керівників практики, студент орієнтується в матеріалі і відповідає на запитання під час захисту результатів практики;

«незадовільно» і вважається не зарахованою, якщо студент фактично не відвідував місця практики, а також тренінги без поважних причин, не виконуючи завдань керівників практики, студент слабо або зовсім не орієнтується в матеріалі і не відповідає на запитання під час захисту результатів практики.

7. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ПРАКТИКИ

1. Закон України «Про курорти», 2000 р. із змінами, внесеними згідно із Законом N 3370-IV (3370-15) від 19.01.2006, ВВР, 2006, N 22, ст.184).
2. "Основи музеєзнавства"/ Абалкина Т.В., Акопян К.З., Востряков Л.Е. та ін.; отв. ред. Шулепова Э.А.; Держ. ун-т; Рос. Ін-т культурології". -М.: Едиториал УРСС, 2005. - 502 с. (Academia XXI. Навчань. і навчальний посібник з культури і мистецтва)
3. Алексєєва Н.А., Столярів Б.А., Соколова Н.Д. Основи екскурсійної справи. Навчань. посібник. -СПб, 2002.
4. Гусєв А. Н. Харків. Його минуле і сьогодення : історико-довідковий путівник в малюнках і описах. - Репринт видання 1902 г. - Харків: Сага, 2009. - 274 с.
5. Емельянов Б. В. Экскурсоведение. В 3-х частях — М: ЦРИБ «Турист», 1992
6. Зайцев Б. П., Куделко С. М., Міхеєв В. К., Посохов С. І. Слобідська Україна: Короткий історико-краєзнавчий довідник. — Х., 1994.
7. Колокольцева Н. Г. К истории отечественной экскурсионной школы (реферативный обзор публикаций второй половины XIX — начала XX век). — М, 1992.
8. Константинов С.С. "Екзамен з музеєзнавства": Навчальний посібник для вузов.-М.: "Приор-издат", 2005. - 80 с.
9. Куделко С. М. Історія міста Харкова ХХ століття. – Х.: Фоліо; Золоті сторінки, 2004. – 686 с.
10. Куделко С. М. Історія міста Харкова ХХ століття. – Х.: Фоліо; Золоті сторінки, 2004. – 686 с.
11. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) -2-е вид., перероб. та доп. - К.: "Альтерпрес", 2003. - 436 с
12. Палиць С., Денисенко О. Харків: путівник. - 3-е видавництво, перераб. - Харків: Золоті сторінки, 2011. - 144 с. - (Все про Харків).

13. Парамонов А. Ф. Харків. Харківська область. Путівник. - Харків: Біблекс, 2008. - 256 с.
14. Парфіненко А. Ю.. Туристичне країнознавство [Текст] : навч. посіб. для студ. вузів / А. Ю. Парфіненко. - Х. : Бурун Книга, 2009. - 288 с. - Бібліогр.: с. 253-254.
15. Харків туристичний. 100 місць, які треба побачити // В місті. Харків. - Харків: ТОВ "Издательство"Теленеделя-Харків", 2011. - В. 2. - С. 92.
16. Харків. Путівник для туристів і екскурсантів. - Репринт 3-го видання 1915 г. - Харків: Сага, 2009. - 182 с.
17. Шляхтин Л.М. "Основи музейної справи : теорія і практика". -М.: Высш. шк., 2005. - 183 с. (серія "Освіти через мистецтво").
18. Юренев Т.Ю. Музеєзнавство: Підручник для вищої школи. -М. "Академічний проект", 2006. - 560 с. (серія "Gaudeamus").